

[Eminescu și Ortodoxia. Gândul lui Dumnezeu \[V\]](#)

Lumea este întruparea gândului lui Dumnezeu iar istoria omenirii este povestea căutării lui Dumnezeu de către oameni. Poetul care a încercat să-l găsească pe Dumnezeu prin înțelepciunea sa, renunță să mai afle răspunsuri, pentru că rațiunea umană e neputincioasă. Ar dori să aibă încredințarea întrupării lui Dumnezeu în om. Bănuim că ar fi dorit să Îl vadă pe Hristos, în mod extatic duhovnicesc, așa cum foarte probabil cunoștea din lectura a numeroase cărți patristice și duhovnicești parcurse de el.

Acestea sunt concluziile poemului *Memento mori*, un poem publicat postum al lui Mihai Eminescu și care lămurește multe necunoscute din lirica lui antumă.

Același dor neîmplinit și tristețe sfâșietoare, de a nu-L fi văzut pe Dumnezeu, o vor mărturisi și Blaga și Arghezi (primul, fiu de preot și absolvent de seminar teologic, celălalt, ieromonah la Cernica timp de cinci ani). Însă vederea lui Dumnezeu este o experiență duhovnicească nu numai posibilă, dar și cerută de la cei credincioși, numai în Ortodoxie, căci pentru catolici și protestanți, Dumnezeu *S-a retras* în transcendență (ca în Antichitatea păgână) și nu mai are nicio legătură cu oamenii.

Mai înainte de a demonstra cele afirmate mai sus, prin evocarea versurilor eminesciene, trebuie să facem cunoscute cele pe care le crede și le mărturisește Ortodoxia, prin Sfânta sa Tradiție și Teologie. Astfel, mai înainte de a fi creată lumea, ea a existat în intenția iubitoare a lui Dumnezeu, de a o crea. Ea a existat în gândul lui Dumnezeu. Aceasta o spun Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe. Omul și universul întreg au existat, mai înainte de a exista, în gândul și în sfatul Preasfintei Treimi, Care ne-a iubit mai înainte de a ne aduce întru ființă.

Fericitul Părintele nostru Dumitru Stăniloae, în secolul XX, recapitula aceeași gândire patristică milenară, formulând-o astfel: lumea este plasticizarea gândirii lui Dumnezeu. Mai precis: „Cuvântul personal [Hristos Dumnezeu - n.n.] a pus în fața noastră gândirea Sa, sau chipul creat al gândirii Sale plasticizate, la nivelul rațiunii și al putinței noastre de exprimare” (cf. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 9).

Iată, deci, și ce scrie Eminescu, în finalul poemului amintit, după ce contemplă întreaga istorie a lumii, dorind să deslușească sensul curgerii timpului și al desfășurării istoriei omenești pe pământ. Comentariile noastre vor puncta pe alocuri versurile sale, însă considerăm că ele sunt aproape de prisos unei lecturi atente, după cele ce am precizat anterior:

Tu, ce în câmpii de chaos [haos] semeni stele - Sfânt și mare,
Din ruinele gândiri-mi, o, răsai, clar ca un Soare,
Rupe vălurile d-imagini, ce Te-ascund ca pe-un fantom;
Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,
Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire,
Cine ești?... Să pot pricepe și icoana Ta... pe om.

Primul vers, în care se spune că Dumnezeu seamănă, sădește stelele în câmpiile cosmice, numite și câmpii de haos, (*haos* fiind un cuvânt care sugerează mărimea necuprinzibilă cu mintea, incomensurabilă a cosmosului creat, iar nu *neființa* sau *nimicul*), nu este altceva decât o poetizare a afirmației Sfântului Vasile cel Mare, din *Hexaemeron* (comentarii la cele șase zile ale facerii lumii), anume că, după ce a creat și a împodobit pământul cu flori și cu plante minunate, în a patra zi, Dumnezeu a creat aștrii cerești ca pe niște flori ale cerului. Această afirmație a Sfântului Vasile i-a inspirat foarte multe versuri lui Eminescu, nu numai pe acesta, de care vorbim acum.

Penultimul vers al acestei strofe („Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire”), este tot o poetizare a unei precizări patristice esențiale în Ortodoxie, și care aparține, cred, Sfântului Atanasie cel Mare: Dumnezeu a creat lumea din nimic și tot El este Cel care o ține întru ființă, Care o susține ca să nu se reîntoarcă în neant. Dacă Dumnezeu nu ar susține lumea întru ființă, universul, cât e de mare, cu lumile lui cosmice, *s-ar risipi*, ca să folosim expresia lui Eminescu, adică, ar pieri îndată.

Concluzia acestor versuri este că Singurul Care poate da sens istoriei lumii este Dumnezeu Întrupat, Iisus Hristos, pentru că lumea Îl caută cu disperare pe Dumnezeul său, Care a creat-o și singurul răspuns al lui Dumnezeu la neliniștea lumii nu poate fi decât Întruparea Sa. Altfel, Dumnezeu este *de neapropiat* pentru lume.

Așadar, să mergem mai departe:

Fulgeră-n norii de secolii unde-ngropi a Ta mărime,
Printre bolțile surpate să mă uit în adâncime:
De-oi vedea a Ta comoară, nu regret chiar de-oî muri.
Oare viața omenirii nu Te caută pe Tine ?
Eu, **un om de Te-aș cunoaște**, chiar să mor mi-ar părea bine.
Dar să știi - semeni furnicei ce cutează-a Te gândi ?

Adică: chiar Te-ai întrupat, chiar Te-ai asemănat omului prin întrupare? Și spune aceasta Eminescu, credem noi, nu pentru că nu putea deloc să creadă în Sfânta Întrupare a Mântuitorului, ci pentru că dorea o încredințare supremă, o *pipăire*, o *vedere*. Și această

dorință nu se poate naște în inimile celor care nu cred că este posibil așa ceva, ci tocmai dimpotrivă, ea este un dor și o nostalgie a celor care au cunoscut, chiar și prin citire sau prin auzire, din cărți și în Biserică, precum Eminescu, că Dumnezeu este prezent în creația Sa și că El Se arată oamenilor, celor ce Îl iubesc și ascultă de poruncile Lui.

Versul „Fulgeră-n norii de secol unde-ngropi a Ta mărire” vorbește despre *chenoza* Mântuitorului, prin care Fiul lui Dumnezeu S-a golit de slava dumnezeiască pentru a Se întrupa, pentru a lua *chip de rob* (Filip. 2, 7), la plinirea vremii, acoperind astfel cu *norii* istoriei, ai timpului („norii de secol”), slava Sa din veșnicie. Imperativul verbului *a fulgera* arată dorința poetului ca Hristos să Se reveleze ca Dumnezeu, după ce *a îngropat* mărima, slava Sa dumnezeiască, în istoria noastră omenească, făcându-Se om. *A îngropat* poate face aluzie și la moartea și îngroparea Sa pentru noi, din care poetul vrea să vadă răsărind *fulgerul dumnezeirii* Sale (ultima sintagmă fiind eminentemente teologică și ortodoxă).

Însă *fulgerul dumnezeirii* lui Hristos (adică lumina dumnezeiască) S-a arătat pe Tabor și la Înviere și la Înălțarea Sa (sau cu alte ocazii). Ceea ce dorește poetul nu e o călătorie în timp cu mașina timpului, ca în niște desene animate cunoscute de noi, ci este o încredințare personală, prin care „De-oi vedea a Ta comoară, nu regret chiar de-oi muri”. Iar această încredințare personală se numește în Ortodoxie *extaz duhovnicesc*, prin care creștinul ortodox, pe măsura curățirii sale de patimi, vede lumina dumnezeiască și este încredințat de Întruparea Fiului lui Dumnezeu și de Învierea Sa din morți, alături de toată Binevestirea Evangheliei. (A se vedea, pentru cine dorește, și cartea Fericitului Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*. Însă și orice altă lectură, din Sfinții Teologi și văzători de Dumnezeu ai Bisericii, din orice veac, este edificatoare în acest sens).

Cine-a pus aste semințe, ce-arunc ramure de raze,
Într-a chaosului câmpuri, printre veacuri numeroase,
Ramuri ce purced cu toate dintr-o inimă de om ?
A pus gânduri uriașe într-o țeastă de furnică,
O voință-atât de mare-ntr-o putere-atât de mică,
Grămădind nemărginirea în sclipitu-unui atom.

Dumnezeu, Cel ce a gândit lumea și istoria ei, este Cel ce a pus în om *nemargini de gândire*, cum spune același poet și în altă parte (în poemul *Povestea magului călător în stele*). Cred că e evidentă impregnarea profundă a lui Eminescu de teologia ortodoxă, încât premisa călinesciană a filosofiei indice impersonaliste, care ar sta la temelia concepției cosmogonice eminesciene, se năruiește de la sine, numai citind aceste versuri.

Temeiul ființării lumii este un Dumnezeu care este Persoană, Treime de Persoane, și care creează persoane după chipul Său, înzestrate cu rațiune și, zice Eminescu, cu puterea de a zămislă lumi ale gândirii: *Cum Dumnezeu cuprinde cu viața Lui cerească* [viața Lui cerească = harul dumnezeiesc] / *Lumi, stele, timp și spaț[iu] ș-atomul nezărit*, / *Cum toate-s El* [gândul Lui sau harul Lui] și *Dânsul în toate e cuprins* [Dumnezeu este în toate cele create prin harul Său, spun Sfinții Părinți], / *Astfel tu* [omul] *vei fi mare ca gândul*

tău întins. (Aceste versuri fac parte din poemul *Povestea magului călător în stele.*)
Eminescu greșește însă când valorifică suprem omul numai la nivelul gândirii sau poate că făcea o oarecare confuzie între viața duhovnicească și cea ce el numea *nemărginire de gând ce-i pusă-n tine* și care *o lume e în lume și o vecie ține*. Vom mai cugeta asupra acestui aspect.

Însă înțelepciunea omului e firavă, vedem, când acesta se bazează numai pe rațiunea sa umană goală, fără har:

În zadar trimit prin secolii de-ntrebări o vijelie...
.....
Prefăcute-n vulturi ageri cu aripi fulgerătoare,
C-ochi adânci și plini de mite [mituri], i-am trimis în cer să zboare,
Dar orbite, cu-aripi arse [gândurile] pe pământ cad îndărăt;
Prefăcute-n stele de-aur merg pân' l-a veciei ușă,
Dară arse cad din ceruri și-mi ning capul cu cenușă
Și când cred s-aflu-adevărul mă trezesc - c-am fost poet.

Aceste versuri sunt o reiterare a *căderii* din *Sărmanul Dionis* (care face aluzie la căderea Sfântului Adam, la căderea omului din dorința de a fi Dumnezeu fără Dumnezeu), dar sunt și o variantă mai sinceră a Luceafărului. (O altă poezie se numește chiar *O, - nțelepciune* [umană], *ai aripi de ceară!*). Ele denotă și obsesia supremă a lui Eminescu, *adevărul*, care este în contradicție cu obsesia artei moderne: *metafora* poetică, simplă, goală, stilistică.

Gândurile sale au zidit însă un turn al Babilonului care s-a năruit înaintea lui Dumnezeu. Însă e de reținut că țelul său a fost acela de a-L afla pe Dumnezeu:

Ca s-explic a Ta ființă, de gândiri am pus popoare,
Ca idee pe idee să clădească pân-în soare,
Cum popoarele antice în al Asiei pământ
Au unit stâncă pe stâncă, mur pe mur s-ajungă-n ceruri.
Un grăunte de-ndoială [a]mestecat în adevăruri
Și popoarele-mi de gânduri risipescu-se în vânt.

Cum ești Tu nimeni n-o știe. Întrebările de[spre] Tine,
Pe-a istoriei lungi unde, se ridică ca ruine
Și prin valuri de gândire mitici stânce se sulev;
Nici un chip pe care lumea Ți-l atribuiește Ție
Nu-i etern, ci cu mari cete d-îngeri, de ființi o mie,
C-un cer încărcat de mite asfințești din ev în ev.

„Cum ești Tu nimeni n-o știe”: ființa lui Dumnezeu este inaccesibilă atât oamenilor, cât și îngerilor. Aceasta este dogma ortodoxă. Gândirea umană nu poate decât să construiască *icoane* (e vorba aici de un omonim al *icoanelor* ortodoxe, nu la acestea din urmă se referă Eminescu, ci la toate formele și religiile care nu au fost revelate de sus, pe care le-a

inventat gândirea umană în căutarea lui Dumnezeu, de-a lungul istoriei), *imagini* ale lui Dumnezeu care nu sunt reale, sunt idei șterse ale măreției Sale.

Memento mori se sfârșește cu un tablou apocaliptic, al sfârșitului lumii. Ideile omenirii încep să se sfârșească, filosofii și religiile inventate de om încep să se epuizeze: *E apus de Zeitate și-asfințire de idei*. (Și așa integrează Eminescu formula ateistă a gândirii nietzsche-ene într-o cugetare creștină.) Despre tabloul apocaliptic și inspirația sa din Evanghelie am mai vorbit anterior. Vine sfârșitul lumii, pentru că, după cum a spus Mântuitorul, *Se-nmulțesc semnele vremii* [Mt. 24, 6-8; Lc. 21, 11], *iar cerul de-nserare / Roșu-i de războaie crunte, de-arderi mari, de disperare / Și idei a zeci de secolii sunt reduse la nimic*.

Ultimul vers al poemului, *Căci gândirile-s fantome, când viața este vis*, tot nu se poate interpreta în sensul *visului brahmanic*, ci în sensul în care sfântul David și fiul său, Sfântul Solomon, au vorbit despre *viața ca vis*, referință pe care o regăsim foarte adesea în cărțile noastre vechi.

Pentru Eminescu, cugetarea omenească, *gândirile arhitectonici* umane [în același poem, *Memento mori*], care construiesc civilizații sau sisteme filosofice de tot felul, sunt zădărnice înaintea acelei gândiri a lui Dumnezeu, din care răsare lumea și istoria.

Prin urmare, nu ar fi putut avea preopinență pentru sine oricare dintre sistemele umane de gândire (cum ar fi filozofia germană sau cea vedică), dacă el credea că toată înțelepciunea umană este o iluzie, în sensul în care vorbește Psaltirea și Ecclesiastul de *vis* și de *iluzie*.

Psa. Drd. Gianina Picioruș.

Preluat din sinaxis.wordpress.com